

19- Bir bürhan ile elde edilen netice-i tevhidi bazı insanlar isti'zam ile dar zihinlerine sıkıştırıramazlar...

İ'lem eyyühe'l-aziz! Bir bürhan ile elde edilen netice-i tevhidi bazı insanlar isti'zam ile dar zihinlerine sıkıştırıramazlar veya bozuk hayalleri tahammül edemez. Bu hale karşı o kat'î, sahih bürhanı reddetmek üzere "Bu neticeyi, bu kadar azametiyle şu bürhan (onu) intac edemez." diye bahaneler ile kabul etmez. O miskin bilmez mi ki neticenin kayyumu imandır. Bürhan ancak onu görmek için bir menfezdır veya bir süpürge gibi o neticeye konan vehimleri süpürür. Maahâzâ bürhan bir değildir, bin değildir. Zerrat-ı âlem adedince bürhanlar vardır.

"Bir bürhan ile elde edilen netice-i tevhidi..."

Bürhan, kesin delil demektir. **Netice-i tevhid** ise o delilden çıkan "Allah birdir, her şey O'nun kudret ve rububiyeti altındadır" hakikatidir. Mesela bir çiçeğe bakarsın; o çiçeğin toprağa, suya, havaya, güneşe, mevsime ve bütün kâinata bağlı olduğunu görürsün. Buradan şu netice çıkar: "Bir çiçeği yapan, bütün kâinatı idare eden Zât'tır."

Çiçek Misali

Bir çiçeğin rengi, kokusu, şekli, ölçüsü ve zamanı vardır. O çiçek güneşsiz açamaz, susuz büyüyemez, topraksız kök salamaz, havadan faydalanmadan yaşayamaz. Demek çiçeği yapan, sadece çiçeği bilen küçük bir sanatkâr değil; güneşi, suyu, toprağı, havayı, baharı ve bütün hayat düzenini bilen Rabbü'l-âlemîn'dir.

"Bazı insanlar isti'zam ile dar zihinlerine sıkıştırıramazlar"

İsti'zam, bir şeyi çok büyük görmek demektir. Bazıları "Bir çiçekten Allah'ın bütün kâinatın Rabbi olduğu nasıl çıkar?" der. Çünkü netice çok büyük gelir. Zihin dar olunca delili değil, neticeyi küçültmek ister. Hâlbuki hakikat büyüktür diye inkâr edilmez.

Bazı insanlar, mantıklı ve kesin bir delille Allah'ın varlığı ve birliği gerçeğine ulaşırlar. Ancak Allah'ın sonsuz büyüklüğünü (azametini) düşününce, bu devasa hakikati kendi küçük ve sınırlı akıllarına sığdıramazlar. Ya akılları dar gelir ya da hastalıklı hayal güçleri bu sonsuzluğu taşıyamaz.

Okyanusu bir çay bardağına doldurmaya çalışmak gibidir. Bardak dolup taşıdığına, sorunun bardağın küçüklüğünde olduğunu kabul etmek yerine, "Böyle bir okyanus olamaz, olsa bu bardağa sığardı" demek ne kadar akıl dışıysa; insanın kendi sınırlı beyniyle sonsuz bir Yaratıcıyı tam olarak kavramaya çalışıp, kavrayamayınca inkâra sapması da öyledir.

Bir aynada güneşin yansımısını görürsün. Küçük aynada koskoca güneşin ışığı görünür. Dar akıl der ki: "Bu küçük ayna, o büyük güneşe delil olamaz." Hâlbuki ayna güneşi içine almaz; sadece güneşe bakan bir pencere olur. Delil de böyledir: Hakikati içine hapsetmez; hakikate pencere açar.

Üstadımız Yedinci şuada bu meslenin iç yüzünü şöyle ifade eder.

"Azamet ve kibriya ve nihayetsizlik noktasında, ya gaflete veya mâsiyete veya maddiyata dalmak sebebiyle darlaşan akıllar, azametli meseleleri ihata edemediklerinden, bir gurur-u ilmî ile inkâra saparlar ve nefyederler. Evet, o mânen sıkışmış ve kurumuş akıllarına ve bozulmuş ve mâneviyatta ölmüş olan kalblerine, çok geniş ve derin ve ihatalı olan imanî mes'eleleri sığtıramadıklarından, kendilerini küfre ve dalâlete atarlar, boğulurlar."Yedinci Şua. Mukaddime

Mekke müşriklerinin puta tapma psikolojisi ile günümüzdeki aşırı akılcı (modernist) zihniyetin Kur'an'daki bazı hakikatleri inkâr etmesi, temelde tam olarak bu cümlede gizli olan aynı zihinsel tıkanıklıktan beslenir: **Aklın kapasitesini her şeyin ölçüsü sanmak ve imana (kalbe) yer bırakmamak.**

"Neticenin kayyumu imandır" sırrını iskalayan dar zihinlerin, tarihte ve günümüzde düştüğü bu iki büyük tuzağı tam da bahsettiğiniz çerçevede şöyle toparlayabiliriz:

1. Müşriklerin Tuzağı: İlahı Sınırlandırmak (Şirk)

Müşrikler Allah'ın varlığını inkâr etmiyorlardı (Kur'an da buna şahittir). Onların temel sorunu "isti'zam" idi; yani tek ve sonsuz bir Yaratıcının bütün kâinatı aynı anda idare edebilmesini çok büyük görüp kendi dar akıllarına sığdıramadılar.

- **Dar Zihin Mantığı:** "Bir tek Zât; bu kadar sonsuz işi, rızık, ölümü, kervanların güvenliğini aynı anda nasıl idare edebilir? Bu akla yatkın değil."
- **Ürettikleri Çözüm:** İş bölümü yapmak ve sonsuzluğu parçalara ayırmak. Dar zihinleri rahatlasın diye her işe bir görevli (rızkı tanrısı, savaş tanrısı, yol tanrısı) atayarak şirke düştüler.

- Böylece o muazzam “Tevhid” neticesini kalplerindeki imanla ayakta tutmak (kayyum) yerine, kendi sığ akıllarına uydurmak için küçültüp parçaladılar.

2. Modernist Zihniyetin Tuzağı: İndirgemecilik ve İnkâr

Aynı zihinsel hastalık bugün “aşırı akılcılık ve rasyonalizm” maskesiyle karşımıza çıkıyor. Modernist zihniyet, akli ve delili (bürhanı) sadece hakikate açılan bir pencere olarak görmek yerine, **aklın kendisini ilahlaştırıyor**. Sadece fizik kurallarına uyan ve laboratuvara sığan şeyleri kabul ediyor.

- **Dar Zihin Mantığı:** “Benim aklım, mantığım ve bildiğim fizik kuralları bu olayı (kaderi, mucizeyi, cenneti) açıklamaya yetmiyor. Aklımın almadığı şey gerçek olamaz.”
- **Ürettikleri Çözüm:** Zihinlerine sığdıramadıkları peygamber kıssalarını, denizin yarılması veya ateşin yakmaması gibi mucizeleri, melekleri ve ahiret hayatını ya açıkça inkâr etmek ya da tevil ederek (zorlama sembolik anlamlar yükleyerek) içini boşaltmak.
- Halbuki akıl, baştaki delillerle Allah’ın sonsuz kudret sahibi olduğunu bulmuştur. Fakat bu kudretin sıradışı tecellilerini zihinlerine sığdıramazlar. Çünkü onlarda bu devasa neticeyi taşıyacak “iman omurgası” eksiktir.

“Veya bozuk hayalleri tahammül edemez”

Bazılarının aklından çok hayali bozulmuştur. Hayal, hakikati doğru ölçemez. Mesela Allah’ın bir anda her şeyi görmesini, her sesi işitmesini, her canlıya rızık vermesini hayal edemez. Sonra hayal edemediği şeyi imkânsız zanneder. Hâlbuki hayalin dar olması, hakikatin imkânsız olduğunu göstermez.

Telefon Misali

Eskiden yaşayan birine desen ki: “Bir insan İstanbul’dan konuşur, Amerika’daki biri aynı anda işitir.” Hayali bunu taşıyamayabilir. Ama onun hayal edememesi, bu hakikatin mümkün olmadığı anlamına gelmez. Bugün basit cihazlarla bile uzak sesler taşınıyor. Öyleyse sonsuz kudret sahibi Allah’ın her şeyi işitmesi, insan hayaline sığmadı diye inkâr edilmez.

Bu hale karşı o kat’î, sahih bürhanı reddetmek üzere “bu neticeyi, bu kadar azametiyle şu bürhan intac edemez” diye bahaneler ile kabul etmez.

Delil kat'î ve sahih olduğu hâlde insan onu reddetmeye bahane arar. Çünkü mesele delildeki zayıflık değil, insanın kabul etmek istememesidir. Delil onu tevhidin kapısına getirir; fakat nefis, gurur veya dar hayal o kapıdan içeri girmek istemez.

Doktor Misali

Bir doktor hastaya açık bir teşhis koyar. Tahliller, görüntüler, belirtiler hep aynı neticeyi gösterir. Hasta ise “Bu kadar büyük hastalık bu küçük tahlilden anlaşılmaz” derse, tahlili reddetmiş olmaz; kendi gerçeğinden kaçmış olur. Tevhid delillerinde de böyledir. Delil açıktır; fakat insan neticenin büyüklüğünden kaçabilir.

Yani itiraz eden kişi şöyle der: “Bu kadar büyük bir tevhid hakikati, şu küçük misalden veya şu kısa delilden çıkmaz.” Mesela bir çekirdeğe bakıp “Bu çekirdeği yapan, bütün ağacı ve kâinatı bilir” denildiğinde, dar zihin bunu büyük bulur. “Küçük çekirdekten bu kadar büyük netice çıkar mı?” der.

Çekirdek Misali

Küçücük bir çekirdekte koca ağacın programı yazılıdır. Ağacın kökü, gövdesi, dalı, yaprağı, çiçeği, meyvesi ve nesli o çekirdekle bağlıdır. Çekirdeği yapan, ağacı bilmeden onu yapamaz. Ağacı yapan da güneşi, toprağı, suyu ve mevsimleri bilmeden ağacı yaşatamaz. Demek küçük çekirdek, büyük tevhid hakikatine pencere açar.

Tablo Misali

Duvarda asılı duran, dünyanın en muazzam ve detaylı tablosuna bakan birini düşünün. Tablonun yanında duran küçük, ince bir fırçayı görüyor. Tablonun haşmetine, fırçanın ise küçüklüğüne bakıp diyor ki: “*Bu kadar muazzam bir şaheseri, bu kadarcık zayıf bir fırça yapmış olamaz!*” Halbuki fırça sadece bir araçtır; o şaheseri yapan fırçanın kendisi değil, onu tutan usta ressamdır. İnkârcı adam ise fırçanın (delilin) küçüklüğüne takılıp ressamı (Yaratıcıyı) reddetmektedir.

“O miskin bilmez mi ki neticenin kayyumu imandır”

Bu cümle çok önemlidir. **Kayyum**, ayakta tutan, taşıyan, devam ettiren demektir. Tevhid neticesini asıl taşıyan şey bürhan değil, imandır. Delil kapıyı açar; fakat o hakikati kalpte sabitleyen imandır. **Akıl sadece kapıya kadar getirir, içeriye giren ve o büyüklüğü kalpte taşıyan şey inancın kendisidir.**

Misal: Teleskop (bürhan/delil), gökyüzündeki devasa bir galaksiyi görmenizi sağlar. Ancak o galaksiyi devasa büyüklüğüyle teleskobun dar borusunun içine sokamazsınız. O galaksinin gerçekliğini ve büyüklüğünü zihninizde ayakta tutan şey sizin bilimsel idrakiniz ve

kabulünüzdür (imanınızdır).

Akıl, yapısı gereği ölçüp biçen, sınırlayan ve kategorize eden bir alettir. Sonsuzluğu kavrayamaz. Deliller (bürhanlar) akla hitap eder. Akıl bir delile bakar ve şunu söyler: *“Evet, bu düzen kendi kendine olamaz. Arkasında sonsuz güç sahibi bir Yaratıcı olmalıdır.”*

Akıl buraya kadar getirir ve görevi biter. Akıl, o “sonsuz gücü” kendi dar çekmecelerine sığdıramaz. Eğer insan, Allah’ın o sonsuz büyüklüğünü sırf akıyla (delilin dar çerçevesiyle) kuşatıp kavramaya çalışırsa, beyni hata verir. *“Bu kadarlık bir delil (mesela bir kelebeğin kanadı veya bir hücre), bu kadar sonsuz bir Yaratıcıyı nasıl ispat eder, akıl almıyor”* demeye başlar.

İşte tam bu noktada **“Neticenin kayyumu imandır”** sırrı devreye girer.

Allah’ın sonsuz büyüklüğü gibi devasa bir “neticeyi”, insanın o zayıf göğsünde ayakta tutacak (kayyum olacak) şey mantık formülleri veya felsefi deliller değildir; imandır. Çünkü iman, aklın bittiği yerde başlayan; kalbe, ruha ve insanın sonsuzluk isteyen duygularına dayanan çok daha geniş bir “taşıyıcı sistemdir.”

İki Somut Misal

- 1. İnşaat ve İskele Misali:** Devasa bir gökdelen (Tevhid inancı) inşa ettiğinizi düşünün. Bu binayı yaparken dışına demirlerden bir iskele (deliller/bürhan) kurarsınız. İskele, binayı inşa etmek için şarttır. Ancak bina bittikten sonra, o binayı ayakta tutan şey (kayyumu) dışındaki incecik iskele demirleri değildir; binanın kendi içindeki derin temelidir (iman). İnkârcı adam, dışarıdaki incecik iskeleye bakıp *“Bu demirler bu devasa gökdeleni nasıl ayakta tutuyor? Bu imkansız!”* diyerek gökdeleni inkar eden zavallı (miskin) gibidir. Bilmez ki gökdeleni ayakta tutan iskele değil, temeldir. Delil sadece iskeledir, inancı ayakta tutan ise kalpteki imandır.
- 2. Harita ve Şehir Misali:** Elinizde İstanbul’un bir haritası (delil) var. Harita size İstanbul’un varlığını kesin olarak ispat eder ve yol gösterir. Ancak siz, Topkapı Sarayı’nın haşmetini, Boğaz’ın esintisini veya Ayasofya’nın büyüklüğünü o kâğıt parçasının (haritanın) içine sığdıramazsınız. Biri çıkıp *“İstanbul bu kadar muazzam bir şehirse, bu küçük kağıdın (haritanın) neresine sığıyor? Demek ki İstanbul diye bir yer yok”* derse komik olur. Harita şehri ispat eder (bürhandır) ama şehri içinde yaşatamaz. Şehri yaşamak, o haritayı bırakıp şehrin içine girmekle (iman etmekle) mümkündür.

Kısacası bu cümle; delillerin bizi gerçeğin kapısına kadar götüren birer araç olduğunu, içeri girip o devasa hakikatin içinde nefes almamızı sağlayan gücün (kayyumun) ise kalpteki inanç olduğunu anlatır.

“Bürhan ancak onu görmek için bir menfezdür”

Menfez, küçük pencere, açıklık demektir. Delil, hakikatin kendisi değildir; hakikati görmeye yarayan penceredir. Pencere küçük olabilir; fakat gösterdiği manzara büyük olabilir. Küçük bir pencereden koca sema görünür.

Delilin (bürhanın) görevi o devasa gerçeği kendi içinde barındırmak değildir. Delil sadece o gerçeğe bakmak için açılmış küçük bir penceredir.

Misal: Karanlık bir odada olduğunuzu düşünün. Duvarda küçük bir pencere (menfez/delil) açıyorsunuz ve içeri güneş ışığı giriyor. Pencerenin küçüklüğüne bakıp *“Güneş bu kadar devasa, alev topu gibi bir yıldızsa, bu kadarlık küçük bir pencereden nasıl geçebilir? Demek ki güneş yok”* denilir mi? Güneş pencereye sığmaz, ama pencereden görünür. Delil de hakikatin penceresidir.

Pencere Misali

Bir odanın küçük penceresinden dağları, gökyüzünü, güneşi ve ufku görürsün. Kimse *“Bu kadar büyük gökyüzü bu küçük pencereden görünemez”* demez. Çünkü pencere göğü içine almıyor; sadece ona yol açıyor. Aynen öyle de bir çiçek, bir damla, bir hücre tevhid hakikatini içine almaz; fakat ona bakan bir pencere olur.

“Veya bir süpürge gibi o neticeye konan vehimleri süpürür”

Bürhan bazen yeni bir şey icat etmez; zaten kalpte var olan iman hakikatinin üzerindeki şüpheleri temizler. Vehim, kuruntu ve şüpheler o hakikatin üstüne toz gibi konar. Delil gelir, o tozu süpürür. Hakikat zaten oradadır; delil onu görünür hâle getirir.

Ayna Misali

Bir ayna tozlanırsa yüzünü göstermez. Sen bezi alır, aynayı silersin. Bez yüzünü yaratmaz; sadece yüzünü görmeye engel olan tozu kaldırır. Bürhan da böyledir. Allah'ın birliği hakikati zaten kâinatta parlıyor; delil, gözdeki vehim tozlarını temizler.

“Maahâzâ bürhan bir değildir, bin değildir. Zerrat-ı âlem adedince bürhanlar vardır.”

Üstad burada diyor ki: Tevhid yalnız bir delile dayanmaz. Bir delili zayıf görsen bile mesele bitmez. Çünkü tevhidin delilleri sayısızdır. Bir çiçek delildir, bir yıldız delildir, bir hücre delildir, bir yağmur damlası delildir, bir kuşun kanadı delildir, bir bebeğin yaratılışı delildir.

Yani bir delili aklın almadı veya şüpheye düştün diye hakikat çökmez. Evrendeki her bir atom, kendi çapında Yaraticısını ispat eden bir delildir.

Misal: Güneşin varlığını ispat etmek için yeryüzündeki aynalara yansıyan ışıklara baktığımızı düşünelim. Elinizdeki küçük bir ayna (bir delil) kırılrsa veya kirlense, “Güneş yok oldu” diyebilir misiniz? Hayır. Çünkü okyanusların yüzeyinden, ağaçların yapraklarına, kar tanelerinden yağmur damllarına kadar (zerrat-ı âlem adedince) trilyonlarca şey güneşi göstermeye devam etmektedir. Bir ayna kırılrsa bile diğerleri hakikati haykırmaya devam eder.

Mahkeme Misali

Bir davada tek bir şahit olsa, insan belki tereddüt eder. Ama binlerce, milyonlarca, sayısız şahit aynı hakikati söylese artık inkâr akıl dışı olur. Tevhid de böyledir. Kâinattaki bütün varlıklar ayrı ayrı dilleriyle “Bizi yaratan birdir” diye şahitlik eder.

Netice

Bu metnin özü şudur: Dar zihin, büyük hakikati küçük delile sığdıramaz; fakat delil hakikati içine almak için değil, hakikate pencere açmak içindir. Küçük bir pencere büyük gökyüzünü gösterir. Küçük bir çekirdek koca ağaca delil olur. Küçük bir hücre bütün bedeni haber verir. Küçük bir çiçek Rabbü'l-âlemîn'i gösterir.

Tevhid hakikati tek bir delile muhtaç değildir. Bir bürhan sadece bir menfezdır; vehimleri süpüren bir süpürge. Asıl dayanak imandır. Kâinatta ise bir değil, bin değil, zerreler adedince delil vardır. İnsan yeter ki dar hayalini ölçü yapmasın; küçük pencerelerden görünen büyük hakikati inkâr etmesin.

Bu dersin devamını inşaallah bundan sonraki diğer başlıkta inceleyeceğiz.